

מחשבות על הוידוי

ספר יונה הוא ספר שנע בין פנטזיה למציאות. גם אם רצף המאורעות המתוארים בו הוא אפשרי, עדיין מופרך לחשוב שהמסר העיקרי שבו הוא עצם האירוע והסיפור שבמרכזו. סיפור על דג שבלע אדם והקיאו קל יותר להבינו אם נתייחס אליו כאילו הוא מביע רעיון מופשט. תהיה זו כמובן טעות לחמוק מהרובד הסמלי ולהתייחס לדברים כהווייתם.

כך גם בשיחה שבין יונה ליורדי הספינה האחרים. באופן ריאלי, לא סביר למצוא דיון תיאולוגי מתון ושקול שכזה בשעת סערה וסכנה קיומית, ממילא, גם שיחה זו, כמו יתר האירועים, ניתנת להתפרש באופן שאינו ריאלי אלא ספרותי. ולפיו השיחה והדיון הם הדים לחיבוטי הנפש הפנימיים של יונה. ישנן יצירות ספרותיות ותיאטרליות לא מעטות, שבהן ההתרחשות המרכזית אינה עלילתית אלא דיאלוגית, והשיחה בין הדמויות משקפת את ההתפתחויות בעולמן הפנימי. באופן דומה השיחה בין יונה והמלחים היא נדבך עלילתי חשוב במסעו של יונה אל התיקון. ההתרחשות בה היא פנימית, נפשית ורוחנית.

הפעלים, המעשים והדיבורים בשיחה זו, כולם יחד מבטאים את התהליך הפנימי שיונה עובר. והניגודים הם תמונת מראה המחודדת ומנהירה את מצבו. מיקומו הפיזי ומעשיו מדגישים את חריגותו: ירידתו של יונה לירכתי הספינה, והרדמתו עומדת בניגוד גמור לפעלתנות ולדריכות של יושבי הספינה למעלה, על הסיפון. דמותו של רב החובל האחראי והמוביל עומדת בסתירה בולטת לאדישות ולחוסר העניין של יונה. השאלה ששואלים הנוסעים את יונה על זהותו "מאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה" היא שאלה שמתרוצצת במוחו של יונה. אולם השאלה מוצגת בפי גויים ועובדי אלוהים אחרים. השאלה הזו כשהיא מוצגת מנקודת מבט כל כך רחוקה מציגה ליונה במלוא חריפותו את הפרדוקס של מי שמאמין בה' הירא את אלוקי השמים, שעשה את הים ואת היבשה. אך אינו מוכן לשחק את המשחק המתחייב מכך. הוא מעדיף להיות מוטל הימה במעין "שביחה איטלקית". מרידה ללא כפירה.

רבות ניתן לומר על מרידה מתוך הכרה, על התדירות של עבירה הנעשית דווקא מאידיאלים. על עבירה הנובעת מן המחשבה שתביעתו של אלוקים מן האדם אינה הולמת את המציאות שאליה נקלע.

אולם, ברצוני להתייחס דווקא לחשיבותם של הדיון הפנימי והליבון המילולי כחלק מתהליך השינוי והריפוי של יונה.

פרנאקל, בספרו האדם מחפש משמעות, מתעד ומנתח את מצבם הנפשי של "בוגרי המחנות" מתוך חווייתו האישית. בין השאר הוא מתאר כיצד באחד הימים כשגבר סבלו והוא מצא את עצמו כואב בגלל הרטיבות בנעליו, עומד בטור ארוך ומהרהר בשאלה מה יאכל הערב, וכמה מנות תחולקנה, אם יחליף את הסיגריה שלו במנת מרק וכיצד עליו להתנהג כדי להתחבב על מי שחיו תלויים בו. בשלב כלשהוא הוא מואס במחשבות הללו שכולן עוסקות בעניינים טפלים לחלוטין וכדי לחזק את עצמו הוא משלח את מחשבותיו לעולם אחר ומדמיין את עצמו באולם הרצאות נעים ומואר, מרצה על הפסיכולוגיה של מחנה הריכוז. לפתע כל הקשיים שלו נעשו אובייקטיביים. נתונים למדידה מדעית ולעיון. התהליך הנפשי שהוא עצמו עובר באותם רגעים הופך להיות מושא לשיחה. מציאות חייו הכואבת הפכה באחת לתיאור מעבדה קר הכולל את ניתוח הסיבות והצעת מסקנות. הוא מזכיר שם את דברי שפינוזה "ריגשה שהיא סבל, פוסקת מלהיות סבל כשאנו מציירים לנו אותה בתמונה ברורה ומדויקת". (עמ' 94-95).

הדברים הללו נכונים גם ביחס לסבל שאנו סובלים מן החטא. הבחישה בקושי והשקיעה במיאוס העצמי נכונות ברגעי החרטה הראשונים. אבל האדם חייב לעבור את השלב של ההתבוססות בחטא ולעבור לשלב הוידוי. הליבון הפנימי. העמדת הדברים על דיוקם. התבוננות בסיטואציה והצבת הדברים בהקשר רחב יותר. אולי כמו שכל פסיכולוג מתחיל יודע, אחרי הדיבורים נמשכת החוויה. ניתן לעבד את חוויית החטא מחדש לעקר ממנה את המימד המחטט והמשתק ולהפיק ממנה הכרה והבנה. עלמנת לעשות זאת, על האדם להתכנס כיונה בשעתו לבטן הדג. לשקוע בחשבון נפש כנה ומדוד.

בס"ד, מיכל טיקוצ'ינסקי, יום כיפור תשע"ב

במרכזו של יום הכיפורים עומד הוידוי. האדם עומד מול עצמו, מכה על חטאו, ועובר את תהליך הכפרה והטיהור. תרומה מעניינת יש אולי לנוסח האחיד של הוידוי. הנוסח הזה, שגורם לגיחוך לפעמים, מעניק לסל העבירות פרספקטיבה אחרת: הוא מהווה את אוסף הנפילות האפשריות שלנו כבני אדם. כאילו עומד משהו מן החוץ ואומר לנו: אני מכיר את כל החטאים, אם לא נפלת בזה, נפלת בזה. ואם לא בזה ובזה אז בזה. זה ברור, כל אחד והנפילות שלו. שום חידוש בעולם. כולנו מכירים בו אבל מורדים בו.

מעמדת הניקוי הפנימי הזה לאחר הסרת המועקה ועם המעבר לדיון הכרתי, אפשר להמשיך קדימה אל השלב הבא של מחשבות על תיקון מעשי ודרכי תשובה.